

ПИТАННЯ ЦИВІЛЬНОГО, ГОСПОДАРСЬКОГО ТА ТРУДОВОГО ПРАВА

УДК 341.1/8

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2023.31.01>

ДО ПИТАННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОГРАМИ РЕЛОКАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Донцов Денис Юрійович,
orcid.org/0000-0003-1567-334X
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільно-правових
дисциплін
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

У статті проаналізовано норми чинного законодавства, які передбачають переведення юридичних осіб приватного права з окупованих територій в умовах воєнного стану. Встановлено, що повномасштабне російське вторгнення в Україну, яке сталося 24 лютого 2022 року, внесло певні корективи в роботу вітчизняних підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності. Визначено прогнози Національного банку України щодо втрат вітчизняної економіки за підсумками 2022 року.

Досліджено релокацію, як альтернативну можливість для збереження роботи підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності. Проаналізовано обсяги релокації підприємств за 2022 рік у напрямку дев'яти більш безпечних регіонів.

Проаналізовано Програму релокації підприємств, метою якої є збереження стійкості економіки України шляхом переміщення підприємств із територій, що наближені або перебувають у зоні бойових дій, до безпечніших регіонів України. Визначено напрямки державної допомоги суб'єктів підприємницької діяльності, передбачені Програмою релокації підприємств.

Встановлено, що діяльність щодо поліпшення умов для здійснення підприємницької діяльності підприємствами, які пройшли релокацію, сприяє: працевлаштуванню місцевих мешканців та внутрішньо переміщених осіб, налагодженню зв'язків і обміну досвідом між підприємцями.

Проаналізовано застосування сучасних інформаційних ресурсів, які сприяють налагодженню комунікації зацікавлених сторін та консультативному забезпеченню підприємств, які були переведені з окупованих територій у більш безпечні регіони.

Виокремлено умови, які створюються за підтримки державних і місцевих органів влади для підприємств, які здійснили релокацію та полягають у безоплатному переїзді підприємств, підборі відповідних площ для розміщення виробництва, переміщенні та розселенні персоналу, підборі працівників у місцях дислокації після переїзду.

Встановлено, що фізичні особи – суб'єкти підприємницької діяльності, які працюють на підприємстві, що здійснює релокацію, мають подавати заявки на переїзд окремо.

Ключові слова: підприємницька діяльність, підприємництво, суб'єкти господарювання, воєнний стан, релокація, внутрішньо переміщені особи, підприємства, логістика.

REGARDING THE IMPLEMENTATION OF THE PROGRAM OF RELOCATION OF ENTERPRISES IN UKRAINE UNDER MARTIAL LAW

Dontsov Denis Yuriyovych,
Doctor of Law,
Associate Professor of the Department
of Civil and Legal Disciplines
(Odessa State University of Internal
Affairs, Odessa, Ukraine)

The article analyzes the norms of the current legislation, which provide for the transfer of legal entities under private law from the occupied territories under martial law. It was established that the full-scale Russian invasion of Ukraine, which took place on February 24, 2022, made certain adjustments to the work of domestic enterprises – subjects of entrepreneurial activity.

Forecasts of the National Bank of Ukraine regarding the losses of the domestic economy based on the results of 2022 have been determined.

Relocation was studied as an alternative possibility for preserving the work of enterprises – subjects of entrepreneurial activity. The volumes of relocation of enterprises for 2022 in the direction of nine safer regions were analyzed.

The Enterprise Relocation Program was analyzed, the purpose of which is to preserve the stability of the Ukrainian economy by moving enterprises from territories close to or located in the war zone to safer regions of Ukraine. The directions of state aid to business entities provided for by the Enterprise Relocation Program have been determined.

It has been established that activities aimed at improving the conditions for conducting business activities by enterprises that have undergone relocation contribute to: employment of local residents and internally displaced persons, establishment of connections and exchange of experience between entrepreneurs.

The use of modern information resources, which contribute to the establishment of communication between interested parties and the consulting support of enterprises that were transferred from the occupied territories to safer regions, was analyzed.

The conditions that are created with the support of state and local authorities for enterprises that have relocated and consist in the free relocation of enterprises, the selection of suitable areas for the location of production, the relocation and resettlement of personnel, and the selection of workers in the places of deployment after the move are highlighted.

It has been established that natural persons – subjects of entrepreneurial activity, who work at the enterprise carrying out the relocation, must submit applications for relocation separately.

Key words: entrepreneurial activity, entrepreneurship, business entities, martial law, relocation, internally displaced persons, enterprises, logistics.

Постановка проблеми. Повномасштабне російське вторгнення в Україну, яке сталося 24 лютого 2022 року, внесло певні корективи в роботу вітчизняних підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності. За результатами дослідження Центру ресурсоефективного та чистого виробництва більше п'ятдесяти відсотків підприємств скоротили свою діяльність, майже двадцять чотири відсотки взагалі вимушені були зупинити роботу, приблизно два відсотка підприємств були вимушені переїхати у більш безпечні міста, оскільки деякі регіони потрапили під активні бойові дії або під окупацію російських загарбників. І тільки робота майже сімнадцяти відсотків підприємств не зазнала значних змін, відносно до них були введені додаткові заходи

безпеки [1]. З цього приводу цікавою є аналіз впливу військових дій на економіку країни, проведеного Національним банком, у результаті якого було встановлено, що в умовах війни Україна втрачає близько половини невиробленого ВВП. При цьому зазначена цифра не враховує втрат від руйнувань [2, с. 17]. За підсумками 2022 року загальні прямі збитки підприємств включно із державними, та приватних осіб, внаслідок повномасштабного військового вторгнення оцінюються в тринадцять мільярдів доларів. Загальні непрямі втрати, у свою чергу, сягають більше тридцяти трьох мільярдів доларів [3]. Відповідно до вказаного, зазначена тенденція була спричинена значними ризиками ведення бізнесу на початку повномасштабного вторгнення росії, і тільки з часом вітчизняний бізнес поступово адаптувався до нових умов діяльності. З метою підтримки вітчизняної економіки та продовження ведення підприємницької діяльності багатьом суб'єктам господарювання довелося здійснити релокацію своїх підприємств у безпечні регіони України. У подальшому це сприяло оперативному відновленню економічної активності суб'єктів підприємницької діяльності. У зв'язку із цим виникає потреба у дослідженні проблем релокації підприємств в умовах воєнного стану, а також сформулювати шляхи для їх подолання.

Стан дослідження проблеми. Виклики сучасності, з якими стикнулися підприємці після повномасштабного вторгнення держави-агресорки, свідчать про те, що на сучасній науковій ниві нещодавно з'явилися і продовжують з'являтися дослідження українських учених, які присвячені, зокрема особливостям здійснення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. Зазначені питання були висвітлені у наукових працях вітчизняних правознавців, економістів: Глушко А., Верхоглядової Н., Воскобойнікова В., Григоренко Є., Грубої Д., Дерев'янку А., Павлюченко Ю., Панькової Ю., Смітюха І. та інших дослідників. У попередніх дослідженнях нами було визначено, що першочергові положення порядку здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану закріплені у ст. 417 ГК України [4]. На сьогодні прийнято низку інших нормативно-правових актів, які регламентують підприємницьку діяльність в умовах воєнного стану. Також Урядом розроблено низку програм, які спрямовані, серед іншого, на відновлення економіки держави за рахунок переміщення підприємств з територій, що наближені або знаходяться у зоні бойових дій, у безпечні регіони, зокрема, Західної України. Оскільки необхідні зміни в законодавстві відбулись досить нещодавно, то стан дослідження цієї тематики є недостатньо розкритим науковцями, а тому вбачається доцільним проаналізувати вказану новелу.

Мета і завдання дослідження. Метою даної наукової статті є аналіз і узагальнення норм чинного законодавства, яке регулює порядок релокації підприємств з тимчасово окупованих територій України в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж перейти до безпосереднього розгляду порядку релокації підприємств, які є суб'єктами господарювання, в умовах воєнного стану, вважаємо за необхідне звернутися до поняття «тимчасово окупованих територій України» (далі – ТОТ). Так, поняття «тимчасово окуповані території України» з'явилося внаслідок збройної агресії російської федерації ще у 2014 році, коли певна частина нашої території опинилася під окупацією держави-агресора. В умовах триваючої збройної агресії з боку противника всередині країни виникла необхідність врегулювати у правовому полі всі сфери суспільного життя громадян, що проживали в окупації.

Повномасштабне вторгнення на територію України в лютому 2022 року, введення в Україні воєнного стану з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [5], незаконна окупація, грубе порушення всіх норм міжнародного права обумовили появу новел в українському законодавстві із внесенням відповідних змін.

Питання визначення правового статусу ТОТ закріплені в нормах Конституції України, Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [6], та Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» [7]. Ці нормативно-правові акти встановлюють правовий режим на ТОТ та визначають права та обов'язки громадян, які проживають на цих територіях. Вони також регулюють порядок здійснення державної влади та контролю за цими територіями.

Відповідно до ч. 1 ст. 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (далі – Закон) тимчасово окупована російською федерацією територія України – це невід'ємна частина території України, на яку розповсюджується дія Конституції та законів України, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України [6].

Переведення юридичних осіб приватного права з окупованих територій – це процес переміщення або реєстрації юридичних осіб (наприклад, підприємств, компаній тощо), які раніше функціонували на територіях, які перебувають під окупацією або тимчасовим контролем. Цей процес може бути складним і регулюється законодавством країни, на території якої знаходяться ці юридичні особи.

У контексті нашого дослідження варто відзначити Програму релокації підприємств (далі – Програма), яку Уряд реалізує із середини березня 2022 року з метою зберегти стійкість економіки України шляхом переміщення підприємств із територій, що наближені або перебувають у зоні бойових дій, до безпечніших регіонів, зокрема, Заходу України.

Відповідно до зазначеної Програми підприємства мають можливість переїхати до дев'яти областей: Закарпатської, Львівської, Івано-Франківської, Тернопільської, Хмельницької, Чернівецької, Вінницької, Волинської й Рівненської. Слід відзначити, що головним перевізником є АТ «Укрзалізниця» та АТ «Укрпошта», які несуть відповідальність за доправлення обладнання до залізничних станцій, а також можуть бути оператором, забезпечуючи проходження блокпостів, оформлюючи транспортні накладні та інші документи, що дають можливість компенсувати підприємству витрати на транспортування. Отже, діяльність зазначених суб'єктів регламентовано: Постановою КМУ № 305 від 17.03.2022 року «Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану», яка передбачає безоплатне перевезення майна підприємств, установ та організацій згідно з переліком, що його формує Міністерство економіки й передає до Міністерства інфраструктури [8]; Розпорядженням КМУ № 246-р від 25.03.2022 року «Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де тривають бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію», яким затверджено план таких заходів [9].

Водночас Програма передбачає державну допомогу у підборі площ для розміщення виробництва; перевезенні й розселенні персоналу; доборі працівників у місцях дислокації після переїзду. Для того, аби всі учасники процесу релокації могли вільно контактувати один з одним, створено платформу цифрової взаємодії на базі системи «Прозорро. Продажі» та одного з акредитованих у системі майданчиків E-Tender. Окремо в Програмі зазначається, що рішення про релокацію підприємства не передбачає перевезення фізичних осіб – підприємців, які на ньому працюють. Вони мають подавати заявки окремо.

На нашу думку, не зважаючи на те, що підприємства, які пройшли релокацію, сплачують податки за місцями їхньої основної реєстрації, діяльність щодо поліпшення

умов для цих суб'єктів господарювання сприяє працевлаштуванню місцевих мешканців та внутрішньо переміщених осіб, налагодженню зв'язків і обміну досвідом між підприємцями. Також варто погодитися, що така діяльність є важливим складником державної політики на регіональному рівні – її результатом має стати поліпшення інвестиційного й бізнесового клімату, зміцнення коопераційних зв'язків, створення комфортного середовища для життя й праці тощо. Відзначимо, що на регіональному рівні були проведені роботи у таких напрямках: створені можливості для надання складських, виробничих приміщень для роботи підприємств; налагоджений механізм забезпечення житлом та офісними приміщеннями працівників; створені безпечні умови праці. Слід відзначити, що у рамках Програми тільки у першому півріччі 2022 року свої потужності перемістили більше семисот підприємств, загалом за 2022 рік – більше восьмисот підприємств, зрозуміло, що на теперішній момент часу ця цифра зростає. Так, лідерами з розміщення релокованих підприємств є Львівська, Чернівецька, Закарпатська області, які переміщують переважно підприємства переробної промисловості (харчової, легкої, хімічної, металообробної, деревообробної, IT-сфери).

Важливим складником реалізації Програми є налагодження комунікації зацікавлених сторін та консультаційне забезпечення, для чого широко використовують сучасні інформаційні ресурси. Зокрема, для підтримки релокації на Закарпатті створено чат-бот для зв'язку з підприємцями, які мають бажання перенести виробництва до регіону. Налагоджено роботу телеграм-каналів – у Львівській області такий створено для місцевих компаній з метою збору даних щодо виробничих площ та складів на Львівщині для підприємців, вимушених перемістити свій бізнес; у Хмельницькій області роботу телеграм-каналу «Релокація Хмельницька область», який координує Хмельницька ОВА. У свою чергу, центр підтримки підприємців «Дія. Бізнес» у м. Ужгороді надає консультації з питань переведення бізнесу до безпечних регіонів, допомагає шукати місця для підприємств, добирати персонал та запускати бізнес, активно комунікує з громадами.

Ілюстрацією релокації підприємства з тимчасово окупованої території України є переведення до Львова «Рубіжанської панчішної мануфактури», яка опинилась під окупацією у місті Рубіжне Луганської області. Власники підприємства вимушені були розпочати виробництво практично з нуля. У цьому підприємству допомогли партнери, грантові програми та влада. Свій внесок внесли українські компанії, зокрема, «Dodo socks», а також зарубіжні організації. Наприклад, Агентство США по міжнародному розвитку (USAID) оплатило оренду приміщення на рік, Міжнародна організація по міграції (МОМ) надала кошти на придбання швейного обладнання, Данська рада у справах біженців надала грант на придбання офісної техніки. Наразі на підприємстві у Львові працює майже у п'ять разів менше людей, ніж було в Рубіжному – приблизно 35 осіб, і асортимент продукції обмежений порівняно з періодом до повномасштабного вторгнення. Однак, не зважаючи на це, швейне підприємство відновлює експорт. Співпрацю відновлено на даний момент тільки з Чехією, хоча до повномасштабного вторгнення продукцію також експортували в Молдову, Нідерланди та Іспанію [10]. І таких прикладів, на жаль, дуже багато.

Висновки. Таким чином, реалізація Програми релокації підприємств створює передумови для максимально швидкого відновлення їхньої діяльності та сприяє відновленню економіки України. Окремої уваги потребує розв'язання проблем пошуку замовлень для підприємств, зокрема, організації державного замовлення на соціально важливу продукцію і товари для забезпечення потреб ЗСУ), поліпшення логістики доставки готової продукції (зокрема й експортної), інформаційного супроводу роботи підприємств (забезпечення їх інформацією щодо наявної кон'юнктури, потреб ринку

тощо), завдяки чому можна задіяти більше працівників, серед них і внутрішньо переміщених осіб. Попри ряд проблем, з якими стикаються вітчизняні підприємства, необхідно продовжувати працювати, забезпечуючи тим самим робочі місця, сплачуючи податки, надаючи можливість країні продовжувати тримати оборону.

Список використаних джерел:

1. Діяльність вітчизняних підприємств під час війни в Україні: дослідження реального стану та потреб (липень 2022). К.: Центр ресурсоефективного та чистого виробництва, 2022. 23 с. URL: file:///E:/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8/%D1%82%D0%B5%D0%B7%D0%B8%202023/National_businesses_duringwar_2022.pdf (дата звернення 10.11.2023).

2. Економіка регіонів України в умовах війни: ризики та напрямки забезпечення стійкості: науково-аналітичне видання / наук. ред. І.З. Сторонянська. Львів, ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». 2022. 70 с.

3. Прямі збитки українського бізнесу внаслідок війни сягнули \$13мільярдів. Укрінформ. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3660446-prami-zbitki-ukrainskogo-biznesu-vnaslidok-vijni-sagnuli-13-milardivkse.html#:~:text=«За%20підсумками%202022%20року%20щонайменше,3%20них%209%20млрд%20дол> (дата звернення 10.11.2023).

4. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 10.11.2023).

5. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-IX#Text> (дата звернення 10.11.2023).

6. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення 10.11.2023).

7. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України: Закон України від 21.04.2022 року № 2217-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#Text> (дата звернення 10.11.2023).

8. Про особливості роботи акціонерного товариства «Укрпошта» в умовах воєнного стану: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2022 року № 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/305-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення 10.11.2023).

9. Про затвердження плану невідкладних заходів з переміщення у разі потреби виробничих потужностей суб'єктів господарювання з територій, де тривають бойові дії та/або є загроза бойових дій, на безпечну територію: Розпорядження Кабінету Міністрів України; План, Заходи від 25.03.2022 року № 246. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-2022-%D1%80#Text> (дата звернення 10.11.2023).

10. Куніцький О. Почати з нуля. Українські підприємства відновлюють роботу. URL: <https://amp.dw.com/ru/nacat-s-nula-kak-ukrainskie-predpriatia-vozobnovlaupt-proizvodstvo/a-65098905>. (дата звернення 10.11.2023).